

Ellen Klinkers

DE GESCHIEDENIS VAN DE
POLITIE
IN SURINAME, 1863-1975

**Van koloniale tot
nationale ordehandhaving**

BOOM – AMSTERDAM
KITLV UITGEVERIJ – LEIDEN

Het onderzoek voor en de publicatie van *De geschiedenis van de politie in Suriname, 1863-1975 Van koloniale tot nationale ordehandhaving* werd mogelijk gemaakt door het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, het ministerie van Veiligheid en Justitie, het Korps Landelijke Politiediensten, de Koninklijke Marechaussee, de Politieacademie en de politiekorpsen van Amsterdam-Amstelland, Haaglanden, Midden-West-Brabant en Utrecht, alsmede het Koninklijk Instituut voor Taal- Land- en Volkenkunde en de Universiteit van Tilburg. Deze publicatie volgt op de vijfdelige reeks 'De geschiedenis van de Nederlandse politie' (2007) en verschijnt tezamen met twee andere delen over de voormalige Nederlandse koloniën, dat over Nederlands-Indië (2009) en over de Nederlands-Caribische eilanden (2011).

De andere publicaties zijn:

Cyrille Fijnaut – *De geschiedenis van de Nederlandse politie*
Cyrille Fijnaut – *Een staatsinstelling in de maalstroom van de geschiedenis*
Guus Meershoek – *De Gemeentepolitie in een veranderende samenleving*
Jos Smeets – *Verdeeldheid en eenheid in het rijkspolitieapparaat*
Ronald van der Wal – *De vakorganisatie en het beroepsonderwijs*

Afbeeldingen omslag: *boven (v.l.n.r.):* De douane op luchthaven Zanderij (A.R. Bottenbley), Het voetbalteam van het korps gewapende politie (G. Wekker), Verkeersagent A.R. Bottenbley, Eerste lichting politievrouwen (Y. Wong-Fitz James); *onder:* Politieomotorrijders in Paramaribo (Politiemuseum in Apeldoorn)

Omslag: Boekhorst design, Culemborg
Vormgeving binnenwerk: Velotekst (B.L. van Popering), Zoetermeer
Druk: Wilco, Amersfoort

© 2011 Ellen Klinkers

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

*No part of this book may be reproduced in any way whatsoever
without the written permission of the publisher.*

ISBN 978 94 6105 247 6
NUR 680

www.uitgeverijboom.nl

Voorwoord

Onder leiding van prof. dr. Cyrille Fijnaut verschenen in 2007 vier boeken over de geschiedenis van de Nederlandse politie. Marieke Bloembergen zette de serie voort in 2009 met een deel over de Nederlandse koloniale politiegeshiedenis, *De geschiedenis van de politie in Nederlands-Indië, Uit zorg en angst*. Met een gelijktijdig te verschijnen boek over de geschiedenis van de politie op de Nederlands-Caribische eilanden door Aart G. Broek vormt dit boek de afsluiting van deze reeks politiegeschiedenissen.

Het schrijven van een boek over de geschiedenis van de (post)koloniale politie in Suriname over een periode van ruim een eeuw was geen eenvoudige opdracht. Veranderingen in de samenleving, het behoud van koloniaal gezag en wisselende prioriteiten ten aanzien van de bestrijding van criminaliteit en het bieden van veiligheid zijn onlosmakelijk verbonden met de organisatie en het optreden van de politie. Ik ben dan ook dankbaar voor de vele handreikingen, adviezen en commentaren die ik heb gekregen bij het schrijven van dit boek.

In de eerste plaats gaat mijn dank uit naar de begeleidingscommissie onder leiding van prof. dr. G.J. Oostindie en de leden prof. dr. C. Fijnaut, prof. dr. P. Groen, dr. E. Locher-Scholten, dr. M. Bloembergen, mr. J. Wiarda en mr. J. Fetter. Hun kennis op uiteenlopende terreinen en de zorg waarmee zij de totstandkoming van dit boek hebben begeleid zijn voor mij van onschatbare waarde geweest.

Daarnaast werd ik terzijde gestaan door een leescommissie met G. Acton, C. McCleod, J. Egger, prof. dr. H.E. Lamur, D. Lo-Fo-Sang en E.E. Walker. Zij hebben hun kennis over de geschiedenis van Suriname en het Surinaamse politiewezen met mij willen delen. Zij hebben de hoofdstukken van deskundig commentaar voorzien en altijd kon ik bij hen terecht voor advies. In het bijzonder Georgine Acton en Danny Lo-Fo-Sang bedank ik voor hun gastvrijheid tijdens mijn verblijf in Suriname. Natuurlijk neem ik zelf alle verantwoordelijkheid voor de inhoud van dit boek.

Sandra Claver dank ik voor haar onvermoeibare inzet mij in contact te brengen met politiemannen- en vrouwen, voor haar hartelijkheid, haar optimisme en haar vriendschap. Ook dr. Anouk de Koning, dr. Hebe Verrest, dr. Guno Jones, Helen Wijngaarde, Cynthia Brand-Flu, Laddy van Putten, prof. dr. Alex van Stipriaan, Irene Rolfes, dr. Rosemarijn Hoefte en Ad van Wingerden van de Stichting

VOORWOORD

Triskontakten hielpen mij op weg met informatie of brachten mij in contact met hun kennissen die een bijdrage konden leveren aan deze studie. Ik stel het zeer op prijs dat Peter Meel de hoofdstukken over de naoorlogse periode heeft gelezen en becommentarieerd.

De gesprekken die ik mocht voeren met (voormalig) politiemannen en -vrouwen vond ik bijzonder. Hun verhalen hebben een unieke bijdrage geleverd aan dit boek. Zij staan vermeld in de bibliografie.

Het werk in archieven en bibliotheken in Nederland en Suriname vormde de basis voor dit onderzoek. Graag wil ik de medewerkers bedanken van het Nationaal Archief Den Haag, het Nationaal Archief Suriname in Paramaribo, de Stichting Surinaams Museum in Paramaribo, het Politieuseum in Apeldoorn, het Marechausseemuseum in Buren, het Nederlands Instituut voor Militaire Historie in Den Haag, het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG) in Amsterdam, de Koninklijke bibliotheek in Den Haag en van de bibliotheken van de Universiteit Leiden, de Universiteit Utrecht en in het bijzonder van het Koninklijk Instituut Taal-, Land- en Volkenkunde (KITLV) in Leiden.

Niet alleen gesproken en geschreven bronnen vertellen de geschiedenis, ook foto's en andere afbeeldingen zijn een bron van informatie. Afbeeldingen en foto's zijn afkomstig van het Marechausseemuseum in Buren, het KITLV, het Politieuseum in Apeldoorn en de Stichting Surinaams Museum. Bijzonder waardevol vind ik de tot nog toe onbekende foto's uit privécollecties. Veel dank gaat uit naar Carl en E. Haarnack, A.R. Bottenbley, prof. dr. Gloria Wekker, H. Gulzar, O.R. Braumuller en Y. Wong-Fitz James voor het beschikbaar stellen van hun unieke fotocollecties voor dit boek. Nico van Rooijen bedank ik voor het scannen van de foto's. Marcia van Bijnen van Kunst & Vorm studio verzorgde de kaart van Suriname.

Dit project werd financieel mogelijk gemaakt door het ministerie van Veiligheid en Justitie, het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, het korps Landelijke Politiediensten, de Koninklijke Marechaussee, de politiekorpsen van Amsterdam-Amstelland, Haaglanden, Midden-West-Brabant, Utrecht, de Politieacademie, het KITLV in Leiden en de Universiteit Tilburg.

Aafke van Hoof en Aranka van der Borgh van Uitgeverij Boom bedank ik voor het redigeren van het manuscript en het begeleiden van de totstandkoming van dit boek. Het gaf veel voldoening om voor dit project als onderzoeker aan het KITLV verbonden te zijn geweest. Tot slot dank ik Aart G. Broek, met wie ik drie intense jaren heb samengewerkt, vanaf de eerste nauwelijks omliggende ideeën voor het schrijven van een politiegeschiedenis tot het voltooien van onze boeken. Het was een omvangrijk project. Zonder de steun en het geduld van Ton, Oscar en Sofia was dit nooit gelukt.

Utrecht, september 2011
Ellen Klinkers

Inhoud

Inleiding 9

HOOFDSTUK 1 De wording van een politiemacht, 1863-1900 15

- De plaatselijke en landelijke politie, de troepenmacht en de schutterij 17
- Het korps marechaussee 18
- Het korps inlandse politie 23
- Buitengewoon agenten van politie 29
- Onderhandelen over rechtspraak en straf 32
- De politie onder vuur 35
- Het korps gewapende politie 46
- Over zwervers, dieven en oproerkraaiers 47
- Op zoek naar behoud in een veranderende samenleving 57

HOOFDSTUK 2 Verloren illusies van een korps in ontwikkeling, 1900-1930 59

- Opiumschuivers en ganjarokers 63
- De moeizame weg naar een professioneel korps 66
- De strijd van concessiehouders: ordehandhaving in het achterland 74
- Groeiend zelfbewustzijn 79
- Arbeidsonrust op de plantages 84
- De buitengewoon agent van politie 86
- Leger of politie: een eindeloze discussie 90
- De schutterij 96
- Vluchtelingen uit de Franse bagno's 97
- Het koloniale geweten: recht en vergelding 99
- Gefragmenteerde ordehandhaving 103

HOOFDSTUK 3 Politie in tijden van crisis en oorlog, 1930-1945 105

- Van het Hongeroproer tot Anton de Kom 107
- Het streven naar een klein maar daadkrachtig politiekorps III
- Kielstra en zijn bijzondere researchedienst II7

INHOUD

Het gewone politiewerk	128
Piauw: gokspel of Chinees machtsvertoon?	134
Corruptie	136
Het politiewezen heroverwogen?	142
De politie in de Tweede Wereldoorlog	145
Politiewerk in een door militairen gedomineerde tijd	149
Kentering	154

HOOFDSTUK 4 Op weg naar een autonoom politieapparaat, 1945-1960	157
Organisatie van de ordehandhaving; nieuwe taken en verantwoordelijkheden	159
De affaire-Simon Sanches	161
De Centrale Inlichtingendienst	167
Personeel: blijvende tekorten ondanks gestage groei	170
De politie in het district en binnenland	172
Criminaliteit en straf	175
De kinderpolitie	177
De zwakke organisatie van het korps	180
Het rapport-Staal: opleiden of reorganiseren?	183
Bestuurscrisis: conflict met de politiebond	186
Het jaar van overste Overbeek	189

HOOFDSTUK 5 Veiligheid en de strijd om soevereiniteit, 1960-1975	199
De inlichtingendiensten	200
Het aanhalen van de banden: advies en opleiding	208
Het imago van de politie: van hulpvaardige agent tot strenge ordehandhaver	210
Werken in district en binnenland	215
Defensiepolitie	216
De stakingen van 1969	225
Opnieuw arbeidsonrust	228
Criminaliteit	235
Het politiehandvest	238
De troepenmacht in Suriname, militaire politie en de Surinaamse krijgsmacht	239
Een onafhankelijk politiekorps	243

Conclusie	245
Lijst van afkortingen	253
Lijst met gouverneurs en ministers	255
Bibliografie	261
Personenregister	275

Inleiding

Deze geschiedenis van de politie in Suriname begint bij de afschaffing van de slavernij op 1 juli 1863. Ruim twee eeuwen slavernij hadden de praktijk van machtshandhaving en veiligheid bepaald. Het contrast tussen rechten en plichten, tussen behoud van gezag en het bieden van bescherming was groot. Het traditionele denken over macht en veiligheid werd niet in één keer overboord gegooid, maar het einde van de slavernij gaf ordehandhaving en koloniaal gezag wel een nieuw gezicht. Het was de aanleiding voor de oprichting van een politiekorps.

In dit boek worden de institutionele ontwikkeling van de politieorganisatie, de praktijk van het politietoetreden en de relatie tussen politie en leger gevolgd tot aan de onafhankelijkheid van Suriname op 25 november 1975. In ruim een eeuw veranderde Suriname van een koloniale, op slavernij gebaseerde samenleving tot een onafhankelijke staat. Hoe kreeg de politie gestalte in relatie tot de staatkundige en maatschappelijke ontwikkelingen in het land?

Met dit chronologisch opgebouwde boek hoop ik een bijdrage te leveren aan de beantwoording van die vraag aan de hand van de volgende thema's: koloniale politie en het gezag van de staat; de lokale dynamiek en het perspectief van de politiemans; criminaliteit, recht en vergelding en ten slotte politie en dekolonisatie.

Koloniale politie en het gezag van de staat

Institutionele ontwikkelingen laten zien welke prioriteiten in de ordehandhaving van Suriname werden gesteld. De debatten tussen bestuurders over de inrichting van de ordehandhaving tonen de verschillen in visie daarover en laten zien hoe inzichten veranderden in de loop der tijd.

Historisch onderzoek naar Europese politieorganisaties wijst uit dat de opkomst van en reorganisaties binnen het politiewezen gerelateerd zijn aan verschuivingen in de machtsverhoudingen in de samenleving. In zijn toonaangevende artikel, 'The Police and Political Development in Europe' uit 1975 signaleerde David Bayley dat de organisatie van de politie ter discussie kwam te staan na veranderingen in de organisatie van de politieke macht, door verbrekking van bestaande gezagsstructuren of na volksverzet.¹

¹ Bayley 1975: 360; Fijnaut 2007: 21; Moore 1987: 205-206.

INLEIDING

In een koloniale samenleving kunnen de reacties op maatschappelijke veranderingen alleen in samenhang met het land van de kolonisator worden bestudeerd. In deze studie worden de verschillende krachtenvelden in Suriname en Nederland in één analytisch veld samengebracht. Natuurlijk realiseerde zowel het bestuur in Nederland als dat in Suriname zich dat de afschaffing van de slavernij van invloed zou zijn op de maatschappelijke verhoudingen in het land, temeer daar die werd gevolgd door de komst van vele duizenden contractarbeiders uit West-Indië en Azië. Het waren in hun ogen gegronde redenen voor de oprichting van een politieorganisatie. Maar de economische crisis in de jaren dertig, de Tweede Wereldoorlog, het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden in 1954 en de onafhankelijkheid in 1975 waren gebeurtenissen die de Surinaamse samenleving evengoed intens raakten. Vormden zij ook voor de Nederlandse regering voldoende aanleiding de uitbreiding of modernisering van de Surinaamse politie te bekostigen? En waren de mislukte staatsgreep door de politieman Killinger in 1910, de goudkoorts en rubberhausse die illegaliteit in de eerste decennia van de twintigste eeuw tot ver in het binnenland bracht voor Nederland ernstig genoeg om investeringen in het politiewezen te rechtvaardigen?

Het thema van de relatie tussen politie en leger loopt als een rode draad door dit boek heen. De krijgsmacht had formeel als primaire taak de verdediging van de kolonie tegen een buitenlandse vijand en als secundaire taak de verdediging tegen een binnenlandse tegenstander. In de praktijk was die interne ordehandhaving haar hoofdtaak, zeker in de achttiende eeuw, toen het garnizoen belast was met de bestrijding van marronage. Maar ook nadat die dreiging was verdwenen behield de krijgsmacht nog tot ver in de twintigste eeuw haar taak als intern ordehandhaver. Discussies over inkrimping of opheffing van de krijgsmacht in Suriname werden steeds gekoppeld aan die van de uitbreiding van het politieapparaat. Naarmate de politie zich ontwikkelde kreeg de krijgsmacht meer een ondersteunende functie voor het geval dat de politie de binnenlandse rust niet of onvoldoende kon handhaven. In tijden van ernstig tekort aan politiepersoneel vervulden militairen ook politiediensten in de stad. Toch was de ordehandhaving door het leger niet alleen een kwestie van mankracht: twijfels over de loyaliteit van de politieman maakte de troepenmacht tot een cruciale bondgenoot van het koloniaal gezag. Het resultaat was een systeem van ordehandhaving waarin militaire en civiele taken niet altijd strikt gescheiden waren en een politieapparaat zich op een semimilitaire wijze ontwikkelde.²

² In de Britse koloniale politiegeschiedenis is een vergelijkbare ontwikkeling herkenbaar. Zie Arnold 1986; Anderson en Killingley 1991.

De lokale dynamiek en het perspectief van de politiemann

Niet alleen de regerende hand van koloniale bestuurders in Suriname en Nederland bepaalde het gezicht van de politie; ook ontwikkelingen in de regio, de dynamiek van de Surinaamse samenleving en het handelen van individuele politiemensen deden dat. Het salaris dat de politiemann ontving, zijn uitrusting, zijn achtergrond – lokaal of uit Nederland afkomstig – en zijn carrièreperspectieven geven een beeld van de omstandigheden waaronder hij zijn werk moest doen. Een insider's view van de politiemann, ingeklemd tussen tegengestelde belangen van koloniale staat en gekoloniseerde samenleving, laat de politiepraktijk beter begrijpen.³ Het is echter duidelijk, dat de bronnen beperkingen opleggen om de politiepraktijk volledig en over de gehele bestudeerde periode evenredig in beeld te brengen.

Het perspectief van de staat belicht de angst van de koloniale bestuurders voor bedreigingen van het gezag. De reacties van gouverneur A.A.L. Rutgers en zijn opvolger J.C. Kielstra op het opkomend communisme en de komst van Anton de Kom naar Suriname in de jaren dertig zijn daarvan voorbeelden. Maar dat politieke politiewerk biedt minder inzicht in de veiligheidsproblemen waar de politiemann zich in de praktijk voor gesteld zag of waarmee de bevolking werd geconfronteerd.

In tegenstelling tot koloniën in Afrika en Azië, waar het koloniale gezag gebruikmaakte van inheems bestuur en politie, was de inheemse bevolking in de Caribische regio nagenoeg verdwenen of vergaand gemarginaliseerd als gevolg van de kolonisatie.⁴ Toch was de positie van Marrons, de nazaten van weggelopen slaven, in Suriname vergelijkbaar met die van de inheemse bevolking in Afrika en Azië. Marrons hadden tijdens het sluiten van de vredesverdragen in de achttiende eeuw het recht verworven op een zekere juridische autonomie binnen de eigen gemeenschap.⁵ In dit boek laten voorbeelden zien dat de politie de Marrongemeenschappen op een andere manier en met meer terughoudendheid benaderde dan de rest van de samenleving, maar buiten het eigen domein verviel die uitzonderingspositie. Tijdens betogingen in de jaren zeventig kwam het tot een confrontatie tussen politie en een groep demonstrerende Marrons.

Criminaliteit, recht en vergelding

Een studie over de politieorganisatie en haar optreden geeft niet vanzelfsprekend een representatief beeld van de heersende criminaliteit of van wetsovertredingen. De vraag hoe criminaliteit zich in ruim een eeuw ontwikkelde is niet eenvoudig te beantwoorden. Een gedocumenteerde toename van criminaliteit kan het gevolg

³ Kituai 1998; Bickers 2004.

⁴ Zie bijvoorbeeld Rotimi 2001 voor Nigeria en Bloembergen voor Nederlands-Indië 2009.

⁵ Kambel en MacKay 2003: 50-54.

zijn van een werkelijke groei van de criminaliteit maar ook van efficiënter politietoptreden of van betere registratie van gemaakte overtredingen.⁶

De gegevens tonen wel de veranderende percepties over criminaliteit in de loop van jaren.⁷ Stijgingen en dalingen van bepaalde overtredingen tonen de moraal en normen van de tijd waarin en de plaats waar ze ontstonden en vorm kregen. Een overtreding of handeling die in de ene periode was toegestaan of werd getolereerd, kon in een andere worden gecriminaliseerd en aangepakt. De gepresenteerde gegevens geven inzicht in continuïteiten en veranderingen in de gestelde prioriteiten van criminaliteitsbestrijding in de context van heersende opvattingen van recht en vergelding.

Politie en dekolonisatie

De Tweede Wereldoorlog betekende het einde van het traditionele kolonialisme. De Nederlandse regering stelde een geleidelijke dekolonisatie in het vooruitzicht, beginnend met autonomie voor de overzeese rijkssdelen. Voor Nederlands-Indië hielden de plannen te weinig in en kwamen ze te laat. In 1949 moest Nederland de onafhankelijkheid van Indonesië erkennen.

Uiteindelijk profiteerden Suriname en de Nederlandse Antillen van de voorstellen die eigenlijk waren bedoeld om Nederlands-Indië te behouden. Ze kregen vorm met de afkondiging van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden in 1954.⁸ Het binnenlands bestuur werd een Surinaamse aangelegenheid, terwijl de buitenlandse betrekkingen een Nederlandse verantwoordelijkheid bleven. In hoofdstuk vijf valt te lezen dat de daaruit voortvloeiende rolverdeling tussen de Nederlandse troepenmacht en de Surinaamse politie steeds krampachtiger vormen aannam.

De literatuur over politie en dekolonisatie, die vooral het Britse koloniale rijk betreft, toont een intensivering van de bemoeienissen van de Britse overheid in de koloniën via de inlichtingendiensten. Communisme, maar ook de opkomst van nationalistische bewegingen en partijen die zich wilden losmaken van het koloniale bestuur gaven een impuls aan het politieke politiewerk. Verder wordt in de literatuur de continuïteit, het voortzetten van een koloniale praktijk, in de koloniale en postkoloniale ordehandhaving benadrukt. Het behoud van het militaire karakter van de politieorganisatie en haar optreden of het aantrekken van hoger politiepersoneel uit het land van de voormalige kolonisator zijn daarvan voorbeelden.⁹ Aan de hand van deze inzichten wordt de vraag gesteld hoe de politie zich in autonoom Suriname ontwikkelde. Bouwde het politiewezen voort op de bestaande traditie of werden nieuwe wegen ingeslagen?

⁶ Holloway 1993: 10, 11; Trotman 1986: 3, 4, 12, 102.

⁷ Foucault 2007: 49.

⁸ Oostindie en Klinkers 2001.

INLEIDING

De Surinaamse politie werd in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw geconfronteerd met arbeidsonrust en een grensconflict met Guyana over betwist gebied. Op 25 november 1975 hees de politie de Surinaamse vlag bij de onafhankelijkheidsceremonie, haar rol als interne ordehandhaver leek bevestigd. Toch was die historische gebeurtenis geen breekpunt in de geschiedenis van de politie. Die volgde nog geen vijf jaar later toen het Surinaamse leger de macht greep.

De bronnen

In vergelijking met de inmiddels rijke geschiedschrijving betreffende de koloniale politie in het Britse koloniale rijk, kwam het onderzoek naar de Nederlandse (post)koloniale politiegeshiedenis in het algemeen en die van Suriname in het bijzonder relatief laat op gang. De historicus André Loor schreef in 1995 in een speciale uitgave van *Suralco magazine* over de geschiedenis van de Surinaamse politie naar aanleiding van haar honderdjarig bestaan.¹⁰ Verder werkte zowel voormalig hoofd van de politie J. Douglas als R.A.A. Spalburg aan een politiegeshiedenis, waarvan tot op heden alleen een deel van Spalburgs werk in druk is verschenen.¹¹ Ten slotte besteedden de vakbondsbladen aandacht aan het verleden van het politiekorps.

Dit onderzoek bouwt voort op die kennis, maar is voor een belangrijk deel gebaseerd op archiefonderzoek en interviews. De zoektocht naar geschreven bronnen in Suriname en Nederland was niet eenvoudig. Het politiearchief ging volledig verloren door een verwoestende brand in het hoofdbureau, veroorzaakt door coupplegers tijdens de staatsgreep op 25 februari 1980. De informatie moest daarom op een hoger bestuurlijk niveau worden gezocht. Het archief van de procureur-generaal, het hoofd van de politie, was echter niet toegankelijk omdat ten tijde van dit onderzoek in het Nationaal Archief Suriname (NAS) nog hard werd gewerkt aan de inventarisatie van die documenten.

De Surinaamse politie was echter een sterk gecentraliseerd orgaan. De bemoeienis van de gouverneurs en later de ministers van Justitie en Politie met de politie was dan ook groot. De archieven van de gouverneur, het Nederlandse ministerie van Koloniën en zijn opvolgers, de (Koloniale) Staten van Suriname, de troepenmacht en het Surinaamse ministerie van Justitie en Politie gaven daardoor voldoende aanknopingspunten voor het schrijven van deze studie. Vooral de institutionele kant van de politie kon vrij probleemloos in kaart worden gebracht, evenals de gebeurtenissen die het gezag bedreigend vond voor het voortbestaan van de kolonie.

⁹ Anderson en Killingray 1992; Dhillon 2005; Sinclair 2006: 82-101, 82-210; Bowling 2010: 69-74, 139-175.

¹⁰ Loor 1995; een weergave van dit werk is te vinden op de website van het korps politie Suriname, www.korps-politie-suriname.com.

¹¹ Spalburg (z.j.).

INLEIDING

De aard van de bronnen maakte het wel lastig om inzicht te krijgen in de wereld van de politiemann en zijn dagelijkse praktijk. Toch bleef het streven van dit onderzoek om naast het bestuurlijk niveau ook het perspectief van de politiemann in beeld te brengen. ‘Stiltes’ in de bronnen zijn bijna inherent aan elk historisch onderzoek, maar mogen geen reden zijn om niet op zoek te gaan naar de minder luide stemmen uit het verleden.¹² Een enkele brief van een politiemann aan de gouverneur, meningsverschillen tussen bestuurders over het handelen van individuele agenten en bladen van de politiebond geven de mogelijkheid de wereld van de politiemann te benaderen. Ook de volksvertegenwoordigers, de statenleden, voerden regelmatig het optreden van de politie op in discussies; ze trokken zich haar lot aan of veroordeelden juist haar optreden.

Voor het onderzoek naar de naoorlogse periode werd het archiefonderzoek ondersteund door interviews met politiemannen en -vrouwen. De vele openhartige gesprekken met (voormalig) politiepersoneel gaven een beeld van hun dagelijks werk, hun visies, de moeilijkheden die zij ondervonden en hun nog altijd bestaande enthousiasme voor het politiewerk.

¹² Guha 1983; Trouillot 1995.

De wording van een politiemacht, 1863-1900

J.H. Hiemcke werkte in 1893 als klerk op het politiebureau in Paramaribo, alwaar hij was belast met het sluiten van contracten voor de goud- en rubberindustrie. De klerk waarschuwde gouddelvers die voor de exploitant J. Barnett wilden gaan werken dat zij op het punt stonden een ongunstig contract te sluiten. Arbeiders die eerder een dergelijk contract hadden gesloten bij de bewuste goudexploitant, zei Hiemcke, hadden na terugkomst in de stad geen recht op ondersteuning en hadden honger geleden. Processtukken uit 1890 van het kantongerecht tonen aanklachten tegen deze exploitant, die de gouddelvers bedorven rijst had gegeven. De arbeiders werden toen in het gelijk gesteld en kregen het recht hun contract te ontbinden.

Hiemcke vond het zijn plicht als ambtenaar de arbeiders op de mogelijke risico's van het contract te wijzen. Dit tot ergernis van procureur-generaal J. Kalff, die meende dat Hiemcke de goudexploitant Barnett ervan beschuldigde zijn arbeiders te laten *pinaren* (gebrek lijden). Kalff stelde commissaris van politie D. Schuitemaker verantwoordelijk voor het in zijn ogen onrechtmatig handelen van Hiemcke. Gouverneur T.A.J. Van Asch van Wijck stelde daarentegen dat Hiemcke en zeker de commissaris van politie geen blaam trof. De klerk werkte zelfstandig en had over de kwestie geen directe bevelen ontvangen van de commissaris. Hiemcke mocht geen contracten weigeren zonder geldige redenen, maar de procureur-generaal had niet het recht zijn opvatting, oordeelde Asch van Wijck, boven die van de ambtenaar te stellen, en deze te 'gelasten zich daarnaar te gedragen'. Hij stelde de commissaris van politie in het gelijk en had geen bezwaar tegen het handelen van Hiemcke.

De procureur-generaal onthief de klerk desalniettemin enige tijd uit zijn functie. Toch bleek het eigenzinnig handelen van Hiemcke niet het einde van diens carrière te zijn. Integendeel, na nog enkele jaren als klerk op het bureau te hebben gewerkt, mocht hij in 1896 als inspecteur aan de slag. In 1901 werd hij bevorderd tot hoofdinspecteur van politie.¹

De afschaffing van de slavernij op 1 juli 1863 was de aanleiding voor de vorming van een politieorganisatie. Aan disciplineren en recht moest opnieuw vorm worden

¹ Nationaal Archief Den Haag (NA), Koloniën/gouvernementsjournalen, 2.10.02, inv. nr. 7022, 17 februari 1894; Nationaal Archief Suriname (NAS), gouvernementssecretaris, 1.01.01, inv. nr. 88, processtukken voor het kantongerecht Paramaribo, 1890; Almanak voor Suriname, 1890-1908.

gegeven nu de sociale verhoudingen niet langer werden bepaald door slavernij en vrijheid. Het koloniale bestuur zocht naar nieuwe wegen om zijn invloed te behouden in een samenleving bevangen door vrijheid. Bovendien werd de samenleving complexer dan daarvoor door de komst van contractarbeiders uit de Britse Cariben en Azië. Chinezen, meer dan 34.000 Brits-Indische arbeiders en bijna 33.000 Javanen maakten de overtocht naar Suriname om daar op de plantages te werken.² De voormalige slaven vonden ondertussen een zelfstandig bestaan buiten de plantagelandbouw. De geregistreerde bevolking van Suriname groeide tussen 1863 en 1899 met 36,6 procent van 51.436 naar 70.248 inwoners.³

Vanaf de jaren zestig tot eind negentiende eeuw zochten koloniale bestuurders voortdurend naar manieren om de politie te organiseren en te bemannen. Zij vroegen zich af met welke taken de politie moest worden belast en hoe de agenten hoorden op te treden. Het was een periode waarin de organisatie van de politie steeds werd aangepast. Interpretaties over bevoegdheden en verantwoordelijkheden waren verre van eenduidig, zoals het meningsverschil over het optreden van Hiemcke laat zien. Het voorbeeld toont bovendien het dilemma van de individuele politiemann als vertegenwoordiger van het koloniale gezag, die tegelijkertijd handelde als individu met zijn eigen opvattingen. Opvattingen die niet noodzakelijk tegen de wet indruisten, als wel tegen de opvattingen van het koloniale gezag. Dat koloniale gezag was op haar beurt zelf verdeeld over het tempo en de richting waarin de samenleving moest veranderen.⁴ In een ambivalente context van behoud en verandering kreeg de Surinaamse politie gestalte. De keuzes die werden gemaakt in de laatste veertig jaar van de negentiende eeuw vormden de basis, het fundament, waarop de politie in Suriname zich in de twintigste eeuw zou ontwikkelen. In 1863 werd het korps marechaussee opgericht en al snel daarna, in 1868, het korps inlandse politie. Beide korpsen werkten naast en met elkaar totdat zij in 1895 fuseerden tot het korps gewapende politie. Daarnaast kregen particulieren in 1873 de mogelijkheid semiprivate buitengewoon agenten van politie aan te stellen. Het aantal politiemannen steeg tussen 1863 en 1899 van 122 naar 175. De troepenmacht stond paraat om bij te springen in geval van ernstige verstoring van de ordehandhaving, maar het aantal in Suriname gelegerde militairen daalde van 848 in 1863 naar 403 in 1899.

De vorming van de politie in de laatste vier decennia van de negentiende eeuw is het thema van dit hoofdstuk. Wat waren de debatten en welke denkbeelden lagen aan de reorganisaties ten grondslag? Welke voorstellingen over veiligheid en criminaliteit kenmerkten deze periode van transitie?

Suriname kreeg enige mate van zelfbestuur na de invoering van het regeringsreglement van 1865. De belangrijkste vernieuwing was de instelling van de Koloniale

² In dit boek worden de begrippen Brits-Indisch en Hindostaans door elkaar gebruikt.

³ Koloniaal Verslag (kv).

⁴ Vergelijk Cooper en Stoler 1997: 6, 16.

Staten. Die vervingen in 1866 als volksvertegenwoordiger de Koloniale Raad, een adviesorgaan met weinig gezag. Het zelfbestuur van Suriname werd overigens beperkt door de onmacht van Suriname om financieel onafhankelijk te opereren en door het recht van de Kroon besluiten teniet te doen.

Negen leden van de Koloniale Staten werden gekozen, vier werden er benoemd door de gouverneur. Slechts een beperkt deel van de bevolking had echter stemrecht op basis van een censuskiesrecht, waardoor de Staten vooral de blanke planterselite vertegenwoordigden. De gouverneur, terzijde gestaan door een adviserende Raad van Bestuur, behield de uitvoerende macht. Zijn invloed bleef groot, maar wel moest hij voortaan verantwoording afleggen voor zijn beslissingen aan de Koloniale Staten.⁵ Bovendien konden de Koloniale Staten beslissingen forceren, zoals gebeurde bij reorganisaties van de politie. Al met al kregen de koloniale autoriteiten na 1865 een grotere invloed op de koers en de ontwikkeling van het politiewezen dan daarvoor.⁶

De plaatselijke en landelijke politie, de troepenmacht en de schutterij

Politie was er ook al in de tijd van de slavernij, maar veel stelde dat niet voor. Rond 1800 waren er zes agenten die voor de veiligheid in de stad moesten waken. In 1828 werden de politietaken voor het eerst schriftelijk vastgelegd in reglementaire bepalingen voor de plaatselijke en landelijke politie. Het aantal agenten groeide tot dertig in 1862, nog steeds te weinig om van een politiemacht met een noemenswaardige invloed op de samenleving te kunnen spreken. De politieagenten waren vooral belast met het handhaven van de orde in en rondom Paramaribo, al werden ook agenten gedetacheerd in de districten Coronie en Nickerie. Zij controleerden of de straten werden schoongehouden, slaven geen ongeoorloofde dans- of zangpartijen hielden en winkeliers geen bedorven waren verkochten.⁷

Militairen, tegen het eind van hun loopbaan, maakten de overstap naar de politiedienst. De agenten P. van Koningshoven en H.D. Woudenberg bijvoorbeeld, oefenden na als militair en marinier gediend te hebben in Nederland, Oost-Indië en Suriname, nog enkele jaren het beroep van politiemann uit dat hun recht gaf op een bescheiden pensioen.⁸ Vrije Creoolse mannen bemanden eveneens de politie, al zouden zij het vanwege hun huidskleur nooit verder brengen dan

⁵ Buddingh' 1995: 184, 212, 213; Van Lier 1949: 194-195; Meel 1999: 20-22.

⁶ De jaarlijkse begroting geeft beperkt inzicht in de financiële ontwikkeling van de politie, aangezien de posten voortdurend wisselen over de verschillende hoofdstukken van de begroting. Absoluut daalde het beschikbare budget voor de politie in de laatste decennia van de negentiende eeuw als gevolg van deze verschuivingen.

⁷ Gouvernementsblad Suriname (GB) 1828, nr. 17.

⁸ NA, koloniën/gouvernementsjournalen, 2.10.02, inv. nr. 6846, 15 april 1862 en 26 mei 1862. Zie inv. nr. 6847, 12 juli en 29 september 1862 en inv. nr. 6848, 15 oktober 1862.

agenten derde klasse.⁹ Een poging de agenten in Nederland te werven, liep op een teleurstelling uit. Gouverneur R.F.C. van Lansberge schreef daarover in 1862 gedurende de besprekingen over de vorming van een korps marechaussee: ‘Wij hebben leergeld betaald met de 25 politieagenten, die eene uniform gekost hebben en als onverbeterlijke dronkaards de een na de ander ontslagen zijn.’ Over de oud-militairen was Van Lansberge daarentegen wel te spreken, zij zouden de politie ‘een veel fatsoenlijker karakter’ hebben gegeven.¹⁰

De voorkeur voor militairen als agenten van politie is niet verwonderlijk gezien de lange traditie van de militaire macht als ordehandhaver in Suriname. Het koloniaal bestuur in Suriname hield dan ook vast aan het garnizoen dat de politie terzijde kon staan, al kon het niet voorkomen dat in het laatste kwart van de negentiende eeuw flink werd bezuinigd op de uitgaven van de landmacht. In Den Haag gingen regelmatig stemmen op voor de ontwikkeling van een goed georganiseerd politieapparaat boven een veel kostbaarder leger als interne ordehandhaver.¹¹

Ten slotte waren er nog de schutterij en de gewapende burgermacht. Vrije mannelijke burgers werden als schutters verplicht een bijdrage te leveren aan de ordehandhaving. De schutterij en de gewapende burgermacht werden pas eind jaren twintig van de twintigste eeuw rustende verklaard, maar als ordehandhavers verloren zij snel aan betekenis in de laatste decennia van de negentiende eeuw.¹²

Met de afschaffing van de slavernij in zicht werd het voor het koloniale gezag duidelijk dat de bestaande praktijk van ordehandhaving haar waarde zou verliezen. Toch zouden daarmee niet alle traditionele opvattingen en voorstellingen over samenleving en ordehandhaving veranderen. Bovendien zou het nieuw op te richten politieapparaat niet onmiddellijk in staat zijn de oude ordehandhavers in zijn geheel te vervangen. De troepenmacht, schutterij, gewapende burgermacht en enkele tientallen politiemannen restten nog uit oude tijden.

Het korps marechaussee

Om een plotselinge sociaaleconomische omwenteling te voorkomen werd in navolging van het Britse voorbeeld in Suriname staatstoezicht ingevoerd. In deze tienjarige overgangperiode werden de vrijgemaakte slaven verplicht het werk op de plantages te hervatten, al kregen ze loon voor werk en de vrijheid zelf een

⁹ Handelingen der Koloniale Staten (HKS), bijlagen 1866-1867, politiemagt bestaande uit Inlanders, beantwoording van het voorlopig verslag van de commissie van rapporteurs.

¹⁰ NA, koloniën/openbaar verbaal, 2.10.02, inv. nr. 1264, gouverneur van Lansberge aan de minister van Koloniën, 20 augustus 1862.

¹¹ Handelingen der Staten-Generaal (HSG), 1868-1869 II: 744 en bijlagen, 593, 670; 1869-1870 II: 833; 1871-1872 bijlagen, 822, 1039.

¹² KV, in 1868 hadden de schutterij en de gewapende burgermacht respectievelijk 443 en 1316 leden. In 1900 waren dit respectievelijk 438 en 1120 leden; Vrij 2005.